DIN UMBRA CĂRŢILOR – BUCURIILE BIBLIOFILIEI

Lucreţia PICUI

Biblioteca Judeţeană „Dinicu Golescu” din Argeş, veche instituţie publică a cărţii din Muntenia, concepută astfel chiar din anul înfiinţării (1880), s-a îmbogăţit de-a lungul existenţei cu un fond impresionant de cărţi conţinînd lucrări fundamentale ale culturii naţionale şi universale, care fac cinste oricărei biblioteci din lume. Nu este vorba de numărul mare de cărţi, ci de valoarea bibliofilă şi sentimentală pe care o poartă fiecare apariţie editorială în parte.

Dintre **lucrările rare străine** trebuie amintite: *Epistolae familiares* de Cicero, tipărită la Lyon, în 1545, de Sebastian Gryphius, cunoscut editor şi tipograf, creatorul unei mărci tipografice devenită celebra „Grifon”; cunoscuta lucrare este scrisă în limba latină, cu caractere de diferite mărimi şi iniţiale ornate. Ca mărturie a circulaţiei, cartea poartă însemnări şi adnotări particulare, iar starea de conservare este foarte bună, ţinînd seama de anul apariţiei şi de drumul parcurs de ea pînă la noi; *Ferentinatis sacrorum...* de Novidius Fracii, Ambrozius, Anvers, 1559; *Postila sev enarratio evangheliorum* de Hemingius Nicolaus, Viteberg, editor Iohannes Crato, 1563, exemplar cu încuietori metalice pe copertele de lemn îmbrăcate în piele, lucru ce a dus la păstrarea cărţii într-o stare perfectă; *De communibus omnium rerum...* de Pererius Benedictus, Coloniae (Köln), 1599, editor Lazari Zetzneri şi *De praescriptoribus adversus* de Tertulianus, Quintus Septimius, Coloniae, Birckmannica, 1599.

Tipăriturile olandeze sînt renumite în lumea colecţionarilor şi a tipografilor europeni, dar cele ale „dinastiei” Elzevir din Leida şi Amsterdam (Lugduni Batavorum) au ajuns astăzi raritäţi mondiale. Din colecţia noastră de 12 exemplare, de format *duo decimal*, legate în pergament, semnalez doar două volume: *Respublica et status imperii romano-germanici*, Lugduni Batavorum, Elzeviriana, 1634 şi respectiv 1640. Primul volum este ornat cu elemente heraldice, iar al doilea cu un arbore, marca Elzevirilor.

Am menţionat aceste cărţi pentru că ele poartă însemnele de proprietate (ex-librisuri) ale Ducelui de Berwick (1670-1734), fiul natural

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

al regelui Angliei – Iacob al II-lea, ajuns mareşal al Franţei şi care, după căsătoria cu o ducesă de Alba, din marea casă spaniolă, adaugă peste primul ex-libris, un al doilea, cu textul: „Duce de Berwick şi Alba”.

Întreaga colecţie de „elzevire” a fost achiziţionată dintr-un anticariat bucureştean şi provin din biblioteca cunoscutului prof. univ. dr. ing. Dimitrie Leonida, întemeietorul Muzeului Tehnicii din Bucureşti.

La fel de dragă nouă este şi *Historia della Transilvania*, realizată de cavalerul Ciro Spontoni, omul de casă al cunoscutului general Basta. Este scrisă în limba italiană, la Veneţia, în 1638. Cartea a fost găsită într-un beci inundat. După uscare, corpusul a rămas puţin ondulat, dar hîrtia de moară, produsul Evului Mediu european, şi cerneala nu prezintă urme de degradare. Lucrul acesta confirmă nivelul la care ajunsese arta tipografică în Republica Veneţia. După unele afirmaţii ele academicianului Virgil Cîndea, un exemplar identic aducea în ţară marele istoric şi revoluţionar român Nicolae Bălcescu, în 1847, cînd se întorcea din Italia să pregătească Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească.

În domeniul **cărţii vechi româneşti**, ne mîndrim cu cele mai importante producţii editoriale din secolul al XVII-lea: *Evanghelia învăţătoare*, tipăritură începută la Govora în 1640 şi terminată la Mînăstirea Dealu, unde s-a mutat întregul material tipografic de la Govora, în l642; *Îndreptarea legii*, Tîrgovişte, 1652, este socotită Pravila „cea mare” a românilor pentru că ea a pus bazele vechiului drept autohton scris, promovînd norme juridice unitare.; a apărut în limba neamului şi s-a răspîndit pe întregul teritoriu locuit de români; *Cheia înţelesului*, Bucureşti, 1678, prima carte românească apărută prin strădania lui Şerban Cantacuzino, chiar în primul an de domnie (1678-1688); ediţiile cantacuzine au marcat apogeul pătrunderii şi circulaţiei cărţilor muntene pe teritoriul românesc, şi nu numai.

*

La sfîrşitul lunii septembrie 2004, Biblioteca Judeţeană „Dinicu Golescu” Argeş a achiziţionat, prin Anticariatul *Tudor* din Piteşti, un manuscris pe pergament care a primit la prelucrare numărul de inventar 485.909, cota de format II 67.717 şi a fost repartizat secţiei *Colecţii speciale*. Regretabil este faptul că datele de circulaţie şi de provenienţă ale acestui vechi document sînt foarte puţine şi vagi, anticarul fiind doar un tînăr comerciant, iar directorul bibliotecii, Silvestru D. Voinescu, cel care a fost în legătură cu ultimul deţinător, nu mai este printre noi.

După o scurtă privire asupra manuscrisului, găsind locul apariţiei lui în însemnarea finală, am făcut o deplasare la Mănăstirea Suceviţa, unde, prin bunăvoinţa maicii stareţe Mihaela Cozmei, am intrat în posesia unor copii de documente, acestea reuşind să facă puţină lumină asupra circulaţiei lui. Văzînd starea bună de conservare în care se află, sîntem

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

tentaţi să credem că acest manuscris nu a avut mulţi proprietari şi nu a circulat prea mult în cei 60 de ani de la plecarea lui din mănăstire; dar aria mare de deplasare şi vremurile zbuciumate de la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial ne îndreaptă spre alte deducţii şi, în fapt, iscă mirarea că manuscrisul nu s-a pierdut şi nu a fost iremediabil distrus!

Timpul şi evenimentele s-au scurs în defavoarea colecţiei de carte veche de la Suceviţa, unele lucrări dispărînd definitiv, altele împrăştiindu-se prin alte biblioteci din lume.

Liturghierul (*Slujba dumnezeiască…*) este o copie manuscrisă, *in quarto* (21,3/15,5 cm), pe pergament, cu 126 de foi nenumerotate, împărţit în 16 caiete numerotate. Caietele poartă numărul de ordine la începutul şi la sfîrşitul lor. Fiecare caiet conţine cîte opt foi. Caietul numărul 2 este legat după cel de al 4-lea, de către o persoană care a greşit ordinea lor, din pricina necunoaşterii limbii.

Manuscrisul este menţionat de Dimitrie Dan în lucrarea *Mănăstirea Suceviţa cu anexe de documente ale Sucevitei şi Schitului celui Mare*, Bucureşti, Tipografia Bucovina, 1923, în capitolul X, *Odoarele mănăstirii Suceviţa*, litera K. *Cărţi vechi bisericeşti*, A. *Manuscripte slavone*, p. 83. Tot aici sînt amintite şi amănuntele: acest manuscris a fost legat în piele roşie, a fost evaluat la 2 000 de coroane şi purta numărul 431/I (70.a).

Acum cartea nu mai are scoarţe şi este recusută cu aţă albă, nouă. Pe alocuri, pergamentul este uşor îngălbenit şi uşor încreţit de la umezeală. Unele foi sînt mai subţiri, uşor transparente şi pe ele se vede textul de pe *verso*.

Pergamentul este destul de curat, colţurile de jos ale foilor sînt uşor îmbrumate, semn că au fost des răsfoite; în rest, manuscrisul a fost bine întreţinut, chiar dacă nu mai are scoarţe.

Pe prima foaie, *recto*, există o scriere tîrzie, foarte măruntă, de două rînduri, în limba rusă, realizată cu peniţă şi cerneală neagră, scriere din care aflăm că avem în faţă un: *Liturghier, scris în 1607, are 126 de foi. A. Petru.* Din cauza unor mici pete maronii, a scrisului puţin mai şters, a dimensiunilor literelor foarte reduse (1 mm), am zăbovit foarte mult timp asupra semnăturii, dar am ajuns la concluzia că îi aparţine istoricului polonez Anton Stepanovici Petrusewicz[1], cunoscute fiindu-i preocupările pentru istoria şi cultura românească. Este posibil să fi făcut această notiţă pe prima foaie, în afara textului cărţii, pentru o evidenţă mai bună în cadrul bibliotecii.

Sub cele două rînduri, tot cu cerneală neagră, sînt două numere de

[1] Vezi Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Enciclopedică/EA, 2003, p. 648: *Anton Stepanovici Petrusewicz* (6 ianuarie 1821-10 septembrie 1913, Lemberg), canonic, istoric, din Polonia. Membru de onoare străin al Academiei Române (22 martie 1890).

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

inventar: primul, *N= 312* (cu dimensiuni între 19 şi 12 mm), tăiat cu o linie orizontală; al doilea, *No-90* (cu dimensiuni între 8 şi 13 mm) – ceea ce demonstrează că manuscrisul a primit numere diferite la două inventarieri.

Pe verso, în partea de sus a primei foi, se află o altă notiţă tîrzie, de două rînduri: *L-am aflat zăcînd în Suceviţa pe ieromonahul Isaie aşijdere şi pe Lazăr.* Am căutat date şi despre aceştia, dar am reuşit să ne lămurim numai asupra lui Lazăr, singurul ieromonah, *ungurean* de origine, venit la Suceviţa de la Schitul cel Mare, unde a murit la 29 august 1739[2]; astfel putem presupune că această notiţă este făcută aproape de data menţionată mai sus.

Scrierea este semiuncială, cu 15 rînduri pe pagină, executată de către un singur scriptor. Limba este slavonă de redacţie românească. Literele sînt trasate cu eleganţă şi precizie de artist, în trei culori (negru, roşu şi aur), iar scrisul este aproape decorativ. Caligraful a dat importanţă deosebită literelor iniţiale şi frontispiciilor din cercuri împletite şi diagonale care se repetă simetric sau prin alternanţă. Apar împletituri vegetale şi înfloriturі, predominînd laleaua. În text apar litere aruncate, unele cuvinte fără pauze, iar pe ultimul rînd literele au prelungiri în jos. Ca şi în *Liturghierul* lui Macarie, apare litera *M* cu poale, încă un semn că acesta ar fi fost modelul care a stat la baza cărţii pe care o descriem. Iniţialele sînt bogat ornate, cu arabescuri trasate cu aur şi culori, dar apar şi multe iniţiale simple sau cu mai puţine ornamente. Culorile[3] folosite sînt aur, ocru, roşu-vişiniu, verde-smarald.

După criterii cunoscute în cancelariile medievale, pentru a economisi timp şi materiale, scriptorii procedau la reducerea unor cuvinte şi semne grafice, procedee care nu lipsesc nici din documentul nostru. Întîlnim în text abrevierea *prin trunchiere* (ВИСТ = ВИСТИЕР = *vistier*); abrevierea *prin constricţie* (Хс̃. = ХРИСТОС = *Hristos*) şi, foarte rar, *prescurtarea prin siglă* (Д̃ = *Domnul*).

Un procedeu frecvent utilizat este acela al *suprascrierii* sau al scrisului *în caturi*, realizat prin trecerea deasupra cuvîntului a una sau două consoane, acoperite cu o *titlă.*

Sistemul de abreviere *prin ligatură*, care implică fantezie şi măiestrie, este îmbinarea literelor în aşa fel încît să formeze un singur corp, simplificînd ductul şi dînd slovelor o dublă sau triplă funcţie. În documentul nostru găsim frecvent abrevierea prin ligatură la începutul celor cinci capitole. Prin folosirea acestui procedeu s-a ajuns la prescurtări

---

[2] Dimitrie Dan, *Mănăstirea Suceviţa cu anexe de documente ale Sucevi̧ei şi Schitului celui Mare,* Bucureşti, Tipografia Bucovina, 1923, p. 103.

[3] Emulsia pentru scris era obţinută din pulbere de aur, alcool şi clei, iar culorile din pigmenţi naturali amestecaţi cu ou. Această tehnică arhaică se păstrează şi azi la unii pictori de frescă şi icoane.

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

complicate şi ingenioase, la o simbioză grafică nebănuită, care va da naştere la abrevierea *monogramică.*

La sfîrşitul cărţii, pe foaia a opta a ultimului caiet, *recto*, se află notiţa: *Această sfîntă carte, Liturghia, au binevoit şi o au făcut dreptătorul şi de Hristos iubitorul şi singur stăpînitorul domn Ioan Ieremie Movilă Voevod şi au dat-o nouziditei sale mănăstiri numită Suceviţa, unde este hramul măritei Învieri a lui Hristos Dumnezeul nostru, întru amintirea domniei sale în anul 7115(1607), luna iulie, ziua 1. Atunci a arhipăstorit în pămîntul Moldovii smeritul în arhiepiscopie chir Teodosie Barbovschi, care a fost ispravnic aceastei sfinte cărţi, din dragoste pentru Hristos*.

Acest text începe cu invocaţia simbolică (semnul crucii) şi litera *C*, de mărimea a trei rînduri, uşor ornate, cu puncte şi cîrlige, precum cele din textul cărţii. Scrierea este caligrafică şi cursivă, cu peniţă şi cerneală neagră. Scriptorul a respectat cele mai importante formule de cancelarie.

În munca de înzestrare şi înfrumuseţare a mănăstirii trebuie să îi punem alături de Ieremia Movilă pe sfătuitorul şi susţinătorul său, mitropolitul Teodosie Barbovschi[4] şi pe ierarhul Efrem[5] care au devenit exemple urmate şi de alte capete luminate ale vremii. Graţie lor, mănăstirea Suceviţa deţine o zestre impresionantă de cărţi şi odoare.

*

Un domeniu în care Biblioteca Judeţeană „Dinicu Golescu" are un număr mare de cărţi este cel al **autografelor şi însemnărilor manuscrise**. Pe *Nouveau vocabulaire français* apărut la Paris în 1834 şi-a pus semnătura autorul, Alfred de Wailly, Cavaler al Legiunii de Onoare, care a fost rectorul Universităţii din Bordeaux. Tot aici şi-a lăsat autograful amiralul francez Benjamin Jaurès, care va ajunge ambasadorul Franţei la Madrid şi Sankt-Petersburg. În 1838, acest volum a fost dăruit lui Ion Ghica de către Dumitru Brătianu cu o impresionantă dedicaţie: *Salut şi frăţietate*.

Scriitoarea franceză Daniel Stern, pseudonimul literar al contesei Marie d'Agoult, îşi dăruieşte volumul *Florence et Tourin*, în chiar anul apariţiei, 1862, doctorului Carol Davila, cu o dedicaţie plină de afecţiune maternă.

---

[4] Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 28. Teodosie Barbovschi (1540-23 februarie 1608), mitropolit, a fost unul dintre ctitorii bisericii mănăstireşti, un îndrumător al activităţii culturale şi cel care a vegheat la realizarea mai multor manuscrise. Provine dintr-o veche familie de boieri moldoveni, a fost tuns în monahism la mănăstirea Probota şi s-a stabilit la Suceviţa. Ajunge episcop la Rădăuţi (1598-1605) şi mitropolitul Moldovei (1605-1608). A fost chiar dascălul lui Ştefan, fiul lui Petru Şchiopul, şi se pare că tot el a scris o *Hronologie* cu cele mai importante evenimente politice.

[5] *Ibid.*, p. 159.

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

Referindu-ne la personalităţile româneşti de la care avem autografe, nu putem să nu amintim cîteva: Grigore Antipa, Tudor Arghezi, Al. Averescu, Victor Babeş, Al. Balaci, George Bariţiu, Geo Bogza, I.C. Brătianu, Augustin Buzura, Emanoil Bucuţa, Şerban Cioculescu, Ovid Densusianu, Mihail Dragomirescu, Mircea Eliade, Constantin Giurescu, Dimitrie Gusti, B.P. Hasdeu, N. Iorga, Eugen Jebeleanu, Ioan Kalinderu, Mihail Kogălniceanu, Al. Lapedatu, Eugen Lovinescu, Simion Mehedinţi, Ioan Neniţescu, Vasile Pârvan, Camil Petrescu, Marin Preda, Ion Pillat, Liviu Rebreanu, Radu R. Rosetti, M. Sadoveanu, Ioan Slavici, Nichita Stănescu, Al. Vlahuţă, Vasile Voiculescu.

Sîntem în posesia unui unicat: *Arborele istoric genealogic al României*, de dimensiuni impresionante, 200/190 cm, realizat de prof. Jon Gârleanu în 1892, care poartă şi autograful autorului şi numărul exemplarului: 202.

Minuţios realizat de graficianul H. Fialla, a fost multiplicat de Tipo Lithographia Eduard Wiegard din Bucureşti şi este conceput în mod realist. Rădăcinile viguroase, dacii şi romanii, sînt bine ancorate în pămîntul patriei. Tot aici este amplasată harta luptelor şi războaielor românilor, îmbrăţişată de o cunună din ramuri de stejar şi laur, simbolul învingătorilor. Pentru a echilibra lucrarea, autorul a flancat rădăcinile cu chipurile celor mai importanţi bărbaţi ai neamului: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Al. I. Cuza şi Regele Carol I. Tulpina dreaptă şi neterminată reprezintă poporul, ramurile mari sînt perioade mari în istoria noastră, ramurile mici sînt domnitorii, iar frunzele, în număr de 1660, au consemnate, în interior, evenimentele reprezentative.

*

Există cărţi care, de la bun început, sînt destinate colecţiilor şi astfel autorii şi editorii depun tot efortul şi priceperea pentru realizarea lor.

În contrast cu grandoarea arborelui lui H. Fialla, menţionăm existenţa în colecţiile noastre a unor **cărţi de dimensiuni liliputane**.

Le petit fabulist a apărut la Paris în cunoscuta editură Firmin Didot. Are 87 de pagini de numai 20/25 mm, mărimea majusculelor este de numai 1 mm; textul este lizibil fără lupă şi este împodobit pe alocuri de gravuri şi viniete minuscule.

Demnă de menţionat este *Collection complette des oeuvres de M de Voltaire*, în 45 de volume, editată de cunoscuţii fraţi Cramer, la Geneva, în 1768 şi, din 1777 pînă în 1796, la Paris. Această ediţie a fost parţial văzută de „Patriarhul de la Ferney”, cum era supranumit Voltaire.

*

Multe lucrări provin din achiziţii directe din anticariatele locale şi din ţară, dar şi din donaţii de la persoane particulare, care, din dragoste pentru avuţia culturală şi pentru propăşirea urbei lor, le-au oferit spre

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)

păstrare instituţiei noastre.

Nu putem trece sub tăcere numele lor, drept pentru care ne facem o datorie de onoare amintind aici cîteva dintre ele: Paraschiva Ştefu – a fost fondatoarea acestui lăcaş de cultură; în 1870 a donat 200 de galbeni austrieci, o avere, pentru înfiinţarea unei biblioteci publice în Piteşti; Gh. Ionescu-Gion – în 1904, a donat întreaga sa bibliotecă oraşului natal; Constantin Dejan – a slujit, ca preot, 22 de ani la Biserica Sf. Vineri din Piteşti, iar sub îndrumarea lui au fost achiziţionate cele mai multe cărţi vechi româneşti, din anticariate; Tatiana Bobancu – institutoare şi animatoare culturală, a întocmit manuale şcolare şi a condus, timp de 20 de ani, Ateneul Popular „Gh. Ionescu-Gion", la Piteşti, unde a funcţionat şi biblioteca publică (1928-1948); Dimitrie Dima – marele constructor de poduri, a lăsat moştenire oraşului natal cele trei poduri de peste rîurile Argeş, Doamnei şi Bascov, Biserica Sf. Vineri, construită după proiectul unui alt piteştean, marele arhitect Ion Socolescu; urmaşii au donat bibliotecii cărţi, manuscrise şi corespondenţă; Col. Al. Enescu – om de aleasă cultură, a donat peste 5000 de cărţi, multe dintre ele rarităţi bibliofile; Elena Davila Perticari, fiica doctorului Carol Davila – a donat o parte din biblioteca de la Izvoru, care a aparţinut tatălui ei; Adela Armand Călinescu – a adus în biblioteca noastră majoritatea cărţilor de la conacul din comuna argeşeană Ciupa, care au aparţinut marelui om politic Armand Călinescu.

Prezentîndu-se cu aceste valori spirituale şi bibliofile, biblioteca va fi mereu o invitaţie la lectură şi, mai presus de toate, va avea acea „putere fără moarte" în afirmarea identităţii culturale naţionale.

Bibliografie

DAN, Dimitrie, *Mănăstirea Suceviţa cu anexe de documente ale Suceviţei şi Schitului celui Mare,* Bucureşti, Tipografia Bucovina, 1923.

PĂCURARIU, Mircea, *Dicţionarul teologilor români,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

RUSU, Dorina N., *Membrii Academiei Române. Dicţionar,* Editura Enciclopedică/EA, Bucureşti, 2003.

BDD-V339 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:04 UTC)